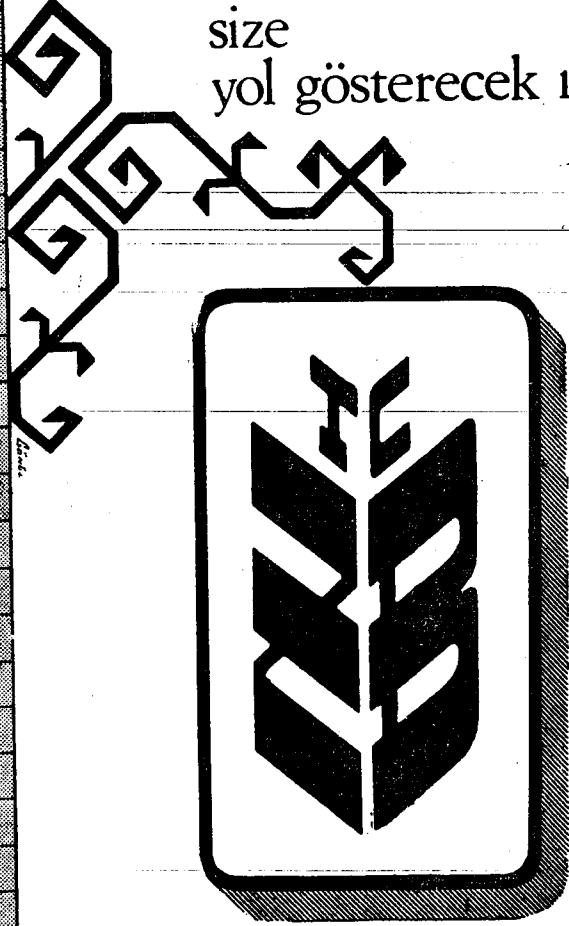

tasarruflarınızı
değerlendirmek için
size
yol gösterecek ışık

HER YERDE HER ZAMAN
T.C. ZİRAAT BANKASI
olacaktır

Devlet Yayıncısı

MART 1971

İÇİNDEKİLER :

- Liselerarası Yunus Emre Kompozisyon Yarışması . . . Mehmet ÖNDER
Boru Çalgısının Yayılışı. (1) . . . . . Doç. Dr. M. Kemal ÖZERGİN
Baku'da Basılan "Kitabi Dede-Korkud". Dr. M. KIRZIOĞLU. M. Fahrettin
Seyh Şamil Adlı Oyun Ya da Bir Yazarın Fobisi . . . . . Neşe AKUZUM
Sındırgı'da Derlenen Tekerlemeler . . . . . Gündüz ARTAN
Milliyet'in Düzenlediği Liselerarası Halk Oyunları Yarışması. İhsan HİNÇER
Aşık Veysel, Şiirleri ve "Dostlar Beni Hatırlasın" . . . . . Saim AÇIKGÖZ
Yozgat Köylerinde Nisan ve Dügün (2) . . . . . Muhsin KÖKTÜRK
Atatürk Üniver.de Tesbit Olunan Halk Edebiyatı . . . . . Muharrem BÂLİ
Bayburt'ta Derlenen Mâniler . . . . . Saim SAKAOĞLU

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 260

KURUŞ: 125

ASIRLIK TECRUBE
ARADIGINIZ EMNİYET
ZENGIN İKRAMIYE
SOSYAL HİZMET

ASIRLIK TASARRUF BANKASI

**EMNİYET
SANDIĞI**

(Basın : 60010 - 25)

AKBANK'ta hesabınız
varsa

şansınız
avucunuzun
içindedir

AKBANK

(Folklor : 26)

Memleket içindeki
Bankacılık hizmetleriniz
kadar
MEMLEKET DIŞI
BANKA İŞLERİNİZ
için de

**TÜRK TİCARET BANKASI
EMRİNİZDEDİR**

TÜRK TİCARET BANKASI

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HINÇER

No. 260

MART 1971

YIL : 22 — CİLT : 13

LİSE VE DENĞİ OKULLARARASI

Yunus Emre Kompozisyon Yarışması

Büyük Türk Ozanı Yunus Emre 650. Ölüm Yıldönümünde törenlerle anılacaktır. Bu münasebetle, Akbank, 6-7-8 Eylül 1971 günleri bir "ULUSLARARASI YUNUS EMRE SEMİNERİ" tertiplemiş bulunmaktadır.

Akbank Uluslararası Yunus Emre Semineri Komitesi'nin liselerimiz ve denğı okullarımız son sınıf öğrencileri arasında bir "Yunus Emre Kompozisyon Yarışması" açma teklifi Bakanlığımızca olumlu karşılanmıştır.

Bakanlığımızda 5 kişilik bir jüri teşekkül ettirilerek, yarışmanın konusu, şartları, verilecek ödüller tesbit edilmiş ve bu konu ile ilgili hususlar aşağıda açıklanmıştır :

1 — "Yunus Emre'de insanlık sevgisi" teması işlenecek, kelime sayısı en az 250, en fazla 350 olacak; kompozisyonlar normal kâğıtların birer yüzlerine mürekkeple yazılacaktır.

2 — Öğrencilerin kompozisyonları, her okulda, okul müdürlerinin başkanlığındaki okul jürileri tarafından incelenecek ve en çok puan alan 3 kompozisyon 8 Mayıs 1971 Cumartesi günü saat 13'e kadar Millî Eğitim Müdürlüklerine gönderilecektir. Okul jürileri incelemelerini 21 Nisan 1971 Çarşamba gününe kadar tamamlamış olacaklardır.

3 — Vilâyet Merkezlerinde toplanan kompozisyonlar Millî Eğitim Müdürünün

başkanlığında Vilâyetçe teşkil olunan jüri tarafından incelenerek, bunlardan en çok puan alan 3 kompozisyon. 22 Mayıs 1971 Cumartesi günü saat 13'e kadar, Millî Eğitim Bakanlığı Millî Folklor Enstitüsü Müdürlüğünde bulunacak şekilde postalanacaktır.

4 — Bakanlığımız jüri'si tarafından en fazla puan alan kompozisyonlar seçilerek değerlendirilecek; bunlardan birinciye 1000 TL., ikinciye 750 TL., üçüncüye 500 TL. ödül verilecek, dördüncüden onuncuya kadar (onuncu dahil) olanlara birer bronz Hitit Güneşi hediye edilecektir.

5 — Birinci, ikinci ve üçüncüden onuncuya kadar (onuncu dahil) Bakanlığımızca Bin Temel Eser Serisinden birer takım armağan verilecektir.

6 — Birinci, ikinci ve üçüncü seçilen kompozisyonlar Bakanlığımızca yayınlanacağı takdirde ayrıca telif hakkı ödenecektir.

7 — Sonuçlar 6 Eylül 1971 tarihinde Akbank Uluslararası Yunus Emre Semineri Komitesi tarafından ilân edilecektir.

İlgililere duyurularak gereğinin yapılmasını saygı ile rica ederim.

Millî Eğitim Bakanı Y.
Kültür Müsteşarı
Mehmet ÖNDER

İncelemeler :

Boru Çalgısının Yayılışı

- I -

Yazan : Doç. Dr. M. Kemal ÖZERGİN

Avrasya'da yayılmış Türk topluluklarının hepsinde bulunan nefes-sesli çalgı "Borgu/Boru", onlar dışında yirmi bir kavimde daha görülmektedir. Bu yazıda o kavimleri kısaca tanyacak, kullandıkları çalgıyı adı ve şekli ile inceleyeceğiz. Ancak belirtmek isterim ki, bu araştırma yurdu-muz kitaplıklarının bu tür çalışmalar için pek yetersiz imkânları içinde yapılmış, daha birçok esere bakılması gerektiği halde, onların bulunması mümkün olamamıştır. İncelememi bu haliyle yayımlarken, çalgının ana-hatları burada ortaya konulan yayılma alanı üzerinde, ileride daha etraflı durulacağı ümidindeyim. Boru çalgısının yayıldığı bölgeler, doğudan batıya doğru şöylece sıralanabilir (1) :

A. MOGOLİSTAN

Bugün doğu Asya'da, Baykal gölü'nün doğu ve güneyindeki yüksek alanda yaşayan Mogollar, sarı (mongoloid) ırkın kuzey kesimindedir. Ana-yurtları, bu gölün doğusunda idi. XII. yüzyıl sonlarında Çingiz Ka'an (1155 - 1227) kumandasında, batıya doğru akınlara başladılar. Onun oğulları, orta Avrupa'ya kadar uzandı (XIII. yy.). Ancak bu istilâları uzun sürmedi ve çoğu, idarelerine aldıkları Türk boyları arasında eridi. Bugün toplam 7 milyon kişi kadardır. Uzak-doğu kültür çevresi içinde bulunurlar. Mogolca'yı, Türk ve Tunguz dilleri ile birlikte "Altay dil-âilesi"nden türemiş sanan eski görüş, şimdi artık benimsenmemekte ve görülen benzerlikler uzun yüzyıllar sürmüş komşuluk tesirine bağlanmaktadır (2). En eski eseri XIII. yüzyıldan kalan mogolca'nın, asıl Mogol, Buryat, Kalmuk, Oyrat, Khalkha ve Tshar gibi şiveleri vardır. Türkçe, tunguzca ve çince'den pek çok kelime almıştır. Yazıyı, ilk Uygar Türkleri'nden öğrendiler. (XIII. yy.). Bir ara Tibet yazısını da aldılar. Şimdi kiril yazısı kullanılıyor. Yazılı edebiyatları zayıftır. Halkın büyük çoğunluğu Lamaist (Budist)'tir.

Mogolistan'ın dikkate değer nefes-sesli çalgılarından biri "Buri" dir. Ucu kalak biçimli, düz ve uzun bir boru (straight

trumpet)'dur. Uçtan üflenerek öttürülür. Kırmızı bakırdan yapılır. Bir kaç parçalı olup, halka biçimli ek yerlerinden birbirine takılır. Uç kısmı, bazen altın veya gümüş kabartma yaprak bezemeler ile süslenir. Boyu uzun olup, bazıları 4,80 m. ye kadar çıkar. Üzerinde parmak deliği bulunmaz. Kalın ve dehşet verici bir sesi vardır. Uzun olduğu için çalınırken ucu, ya yere dayanır veya yardımcı bir hizmetçi tarafından askı ile taşınır. Dini musikide, âyin sırasında kullanılır. Sadece lamalar'ın dini âyinlerinde görülür ve çift olarak, nöbetleşe öttürülür (3).

Kelimenin tesbit edilen "Buri" şekli, çalgının Mogolistan'a XIV. yüzyıldan sonra girmiş olduğunu gösteriyor. Halbuki, Türkler'in bu yakın komşusuna, daha önce geçmiş olmalıdır. Bu hususta şimdilik, daha eski bir belgeye sahip değiliz.

B. KUZEY HİNDİSTAN

Kuzey ve batı Hindistan'daki Hindu-lar, beyaz (europid) ırkın güney kesimindeki Hindu (indid) kolundandır. Ten - İdil - Yayık yöresindeki ana-yurtlarından, M. Ö. II. bin sıralarında Aryalar göçü ile, bugünkü yerlerine geldiler. Orta Asya'dan yüksek sıradağlar ile ayrılmasına rağmen, Hindistan'a V. yüzyıldan beri Türk boylarının akınları olmuştur. Diğer taraftan buradan çıkan Budizm de, VIII-IX. yüzyıllarda Orta Asya kavimleri üzerinde geniş tesirler yapmıştı. Ak-hunlar (424 - 562), Gazneliler (962 - 1187) Temür Beg (1398) buraya seferler yaptıkları gibi, bu sonuncunun soyundan Zahireddin Muhammed Babur (1483 - 1530) da burada büyük bir devlet kurmuştu (1526 - 1858) (4). Hindu kültür çevresi'nin eski dili olan sanskritçe, M. Ö. IV. yüzyıldan beri biliniyor. Hind-Avrupa dil-âilesi'nin mühim kolu "Hind-Arya" nun en büyük dilidir. Şimdi Hindu-lar'ın yüksek bir klâsik dili olarak, edebiyat ve bilim alanlarında kullanılır. Bunun farsça ile yakın teması olmuştur. Çağımızda Hindu-lar arasındaki resmi dil Hindu'nun yanyana konuşulan pek çok şive ve ağzı, aslında sanskritçe-

ARAŞTIRMALARI

den türemiştir. Bunlar başlıca: a) Doğu (Acudh ve güneyi) ve b) Batı (Ganj-Do-ad'ın kuzeyi ve güneyi) gibi iki kümede toplanabilir. Hem sanskrit ve hem Hindu dilleri, bir ara arap yazısını aldılar ise de, asıl devanagari alfabesini kullandılar. Yeni devri temsil eden Hindu edebiyatı, X.-XII. yüzyılda başlamıştır. Sayıları bugün 300 milyon kadar olan Hindu-lar, Hinduizm dinindedir.

Hindu çalgıları arasında görülen "Buri", Curt Sachs'a göre, Çinliler'dekine benzer. İnce, uzun ve ucu kalak biçimli düz borudur (Trumpet, Trompette). Uçtan üflenir. Madenden yapılır ve dört parça olup, birbirine eklenir. Her parça, halka biçiminde ve içi oyuk bir eklemeye yerinden takılır. Bazılarının uç kısmında kabartma süslemeler yapılmıştır. Parmak deliği yoktur. Bu boru türü, eskiden orduda savaş sırasında (Kriegstrompette) kullanılmıştır. Çalgının sayılan şekil özellikleri, onun Orta-asya ve Uzak-doğu boruları ile yakın ilgisi bulunduğunu gösteriyor. C. Sachs ile S. Marcuse'un, çalgıyı ve adını mogol menseli sanmaları ve buna dayanarak Mogol-lar'dan alındığı görüşünü ileri sürmeleri doğru değildir (5).

Sanskrit ve Hindu dillerinde "Buri, Bher, Bheri, Bhariya" şekillerinde görülen (6) bu kelime, XIV. yüzyıldan sonra geldiğini düşündürüyor. Halbuki Hindistan'ın güney kesiminde aynı adın "Borgu" dan almış şekillerini bulmamız bize, onun kuzeyde de daha eski varlığına işaret etse gerektir.

Yine kuzey kesiminde bulunan ve sanskritçe adı ile "Turyâ" da, Ortaasya boruları ile yakından ilgilidir. O da nefes-sesli uzun bir boru (trumpet)'dur. Çok uzun olan boyunu kısaltmak için, ortada dar bir elips meydana getirmek üzere kıvrılmıştır. Ucundan üflenir. Çalgının bu biçimi, Avrupa'da XV. yüzyıldan beri, eski S biçimli borunun yerini alan yeni işaret borusu (signal horn) ile aynı olmaktadır. Madenden yapılır. Ancak bu çalgı dini musikide kullanılır. Brahmanlar, bunu dünyanın en eski çalgısı sayar ve Hindu tapınaklarındaki dini âyinlerde baş yeri verirler. Ünlü müzikolog C. Sachs, bu çalgının Asya'dan Batı'ya mi geçtiği, yoksa aksî mi olduğu üzerinde durmakta ve Asyalı olmasını daha mümkün bulmaktadır (7).

C. GÜNEY HİNDİSTAN

Hindistan yarımadası'ndaki üç dil kümesi (Hind. Arya, Munda, Dravida)'nden biri olan Dravida dilleri (% 25), güney kesiminde konuşulur. Eskiden, Dravida'nın Hind-Arya ile yakınlığı düşünülmüştü. Fakat şimdi Ural dil-âilesi'ne uzaktan bir bağı seçiliyor. Bunun başlıca iki kolu vardır: 1) Andhra ve 2) Asıl Dravida.

Andhra'nın en yaygın dili Telugu, Bengal körfezi'nden aşağıya Koromandel kıyıları ile Krişna ve Godavari yörelerinde (Andhra Prades eyaleti) yaşayan halk ve Telingalar arasında konuşulur. Dravida'nın en kalabalık dilidir. Buradaki halk beyaz-kara karışımı (melanc-indienne) dir. Telugu dili konuşanların toplamı 40 milyon, Telingalar ise tahminen 26 milyon 600 bin kişidir. Dravida-Hindu-kültür çevresi'nin dili olan Telugu'nun yazısı vardır. XII. yüzyıldan beri, sanskrit tesirinde bir edebiyat faaliyeti meydana gelmiştir. Bölge halkı Hindu dinindedir.

Telugu dilinde, "Buruga" ve "Bhuri" adlarını taşıyan nefes-sesli iki çalgı vardır. Bunlardan "Buruga", Kernâ (düz ve uzun boru) türünden bir çalgıdır. Bunun için ona, "Karnâ, Karanâ, Kurnâ" da denir. Madenden yapılır ve ucundan üflenir. C. Sachs bu kernây biçimlisinin, her iki adı ile birlikte batı Asya'dan Hindistan'a girdiği düşüncesindedir (8). Halbuki, çalgının Ortaasya'ya âit en eski adı "Borgu (Eurgu?)" nun buradaki kelimeye yaşadığı görülüyor. Sadece buna bakarak, bu çalgının XIV. yüzyıldan önce Ortaasya'dan Hindistan'a immiş olduğunu söyleyebiliriz (9). "Bhuri" ise, Hindistan'ın kuzey kesiminde tanıtılan Turyâ'nın buradaki adıdır. Piringten yapılmış, uzun bir maden boru (trumpet)'dur. Ucu kalak biçiminde olup, kabartma süsler ile bezemiştir. Ucundan üflenerek, öttürülür. Biçimce Avrupa'nın klâsik işaret borusu ile tamamen aynıdır. Curt Sachs'a göre, muhtemelen Asya menseldir. Adı ve diğer uzun borular ile yakın benzerlikleri, bunu kesinlikle ortaya koyuyor. Hindistan'ın bütün güney kesiminde bulunan bu çalgıya, "Nâgaphani, Câdar" da denir (10).

Hindistan'ın yine aynı kesiminde, Maysor (Mysore) güneyindeki Nilgiri dağılık bölgesinde yerli iki küçük kabile, Todalar ile Kotalar bulunuyor. Bunlar Hind

- Afgan karışımı bir toplumdur. Dravida dillerinin asıl Dravida kolundan, Tamil - Malayalam - Kanares karışımı bir dil konuşurlar. Yazıları ve yazılı edebiyatları yoktur. Özel kültürleri dikkati çeker. Esas, yaban sığırı besleyiciliği ile geçinirler. Todalar ile Kotalar'da tören ve bayramlarda müzik mühim yer tutar.

Todalar; XIX. yüzyıl başlarında 2 bin, 1950 . Jerde 880 kişi idiler. Şimdi 500 kişi kadar kalmışlardır. Yaban sığırı çobanlığı yaparlar ve bunların kültürleri incelenmeye değer. Çalgılarından biri, "Buguri" dir. Bu, basit bir uzun düdük (langeflöte)'tür. Yan tarafa yerleştirilmiş bir ağız yerinden üflenerek çalınır. Taze bambu kamışından yapılır. Artık az kullanılır bir çalgıdır. Todalar bunu, sadece törenlerde ara-sıra çalarlar (Krş. aşağıda Kotlar kısmındaki bilgiler). Buguri'nin bulundurulduğu mühim yerlerden biri de, ölen bir Toda'nın cenaze töreninde bir Buguri'nin, ok ve yay ile birlikte yakılmasıdır. Bu, onlarca izah edilemeyen, fakat mühim bir harekettir (11). Bu olay için, tarih-öncesi devirlerde mezarlara, bazı çalgıların da konduğunu işaret ile yeneceğim.

Yine onların diğer bir çalgısı "Buguri" ise, ucuna yaban sığırı boynuzu takılı bambu kamışından uzun boru (trumpet)'dur. Kamış tarafındaki ucundan üflenir (12).

Diğer kabile **Kotalar**, Todalar'a bağlıdır. Onların hizmetini gördükleri gibi, ayrıca bir haraç da öderler. Sayıları 13000 kişi kadardır. Demircilik de yapan Kotalar'ın "Buguri" (veya Bugari)" adlı uzun düdüğü (langeflöte), yukarıdaki gibi basit, fakat özel bir çalgıdır. Yanda açılmış yerinden üflenerek çalınır. Özel ağızlığı yoktur. Taze kesilmiş bambu kamışından yapılır. Çalgının her iki başı da açıktır. Üstünde, araları geliş-güzel açılmış 5 veya 6 parmak deliği vardır. Alt ucuna doğru bir boğum eklentisi bulunur. Buraya bazen küçük bir çingirak demeti de takılır. Çalınması oldukça kolaydır. Düdüğü yapan, üst ucuna yakın yerinde bir kenarlık yerleştirirse, dudak oraya yapıştırılır ve nefes yavaşça kertiğe doğru üflenir (13).

Çalgılara takılan bu çingirak demetleri de dikkate değer bir yön teşkil ediyor. Hindistan'ın kuzeyindeki kemeçe yaylarının sapında ve sınır yöresindeki büyük

tunç boruların halka biçimli eklemelerinde de, böyle çingirak demetleri bulunmaktadır (14). Nilgiri bölgesindeki küçük kabilelerde, bu nefes-sesli çalgılardan başkası bilinmiyor.

D. GÜNEY-DOĞU ASYA

Güney-doğu Asya'nın Malaya, Sumatra, Cava ve Borneo bölgelerinde bulunan bir kaç çalgı da, adlarının "boru" kelimesine benzerliği ve şekilleri bakımından dikkatimizi çekiyor. Bu bölgeler, hem Dravida ve hem de İslâm kültürlerinin kuvvetli tesiri altında bulunduğu ve bir de yine buralarda Ortaasya'dan gelmiş diğer bazı çalgılar da gördüğümüz için, "boru" ile ilgili olabileceğini sandığımız çalgıları burada kısaca gözden geçirmek faydalı olacaktır. İleride daha geniş imkânlar ile yapılacak araştırmalar, herhalde bu hususları aydınlığa çıkarır.

İşaret edilen bölgenin çalgıları arasında, üzerinde durulması gereken ikisi şunlardır :

"**Bulu-parindu (pârinda)**" : Buna "Bulu-ribut" da denir. Etno-müzikologlar, bu çalgıyı, kendi-seslilerin "Akok düdüğü (veya orgu)" koluna (15) koyarlar. Boyu, 8 - 14 m. arasında değişen, uzun bir taze bambu kamışdır. Bir kaç tanesi bir arada da olabilir. Kamışın üzerine, boyuna uzun ve enine pek çok yarık açılır. Sonra, ya bir ucundan yere dikilir veya yüksek bir ağacın tepesinden asılır. Rüzgâr yarıklara vurduca, öttürerek çeşitli sesler çıkarır. Asılı olanları, rüzgârla hem döner ve hem de öterler. Artık rüzgârın kuvvetine göre, en incesinden en kalınına kadar pek zengin bir ıskalası vardır. Halkın günlük hayatında alışık olduğu bir çalgıdır (16).

"**Bulu decot**" : Bu, güvercin ötüşü çikaran bir tuzak çalgıdır. İki parça bambu kamışından yapılır. Biri, oldukça kalın ve 50 sm. kadar uzunluktadır. Bunun bir ucu kapalı olup, dişi mahmûz biçiminde kesilmiştir. Yukarı kenarında bir delik açılır. Buraya, ince ve 2 m. den fazla uzunluktaki ikinci kamış boru köşeleme sokulur. Hava oradan girerek, öttürür ve güvercin demine benzer sesler çıkarır. Ayrıca ses delikleri yoktur. Aeol düdüğü sınıfından olan bu çalgıya, "Bikut, Dakut" adları da verilir. Bulu decot'tan birer örnek, British Museum (Londra) ile Pitt Rivers Müzesi

(Oxford)'nde bulunuyor (17).

Bu iki çalgının adındaki "bulu" kelimesi ile şekilce boyu uzun bir nefes-sesli olması, dikkatimizi üzerlerine çekmektedir. Sibyl Marcuse, bunlardaki "bulu" sözcüğünün, "kamış, bambu kamışı" karşılığı olduğunu söylüyor. Çalgıların adlarından Bulu-parindu, "narın, ince bambu kamışı" ve Bulu-ribut, "fırtına bambu kamışı" anlamlarına gelmekte imiş. Diğer taraftan, ses-bilim'in tesbit ettiğine göre, "r" nin "l" ye dönüşmesi çok görüldüğü gibi, semantik araştırmalar da kelimelerde anlam değişikliğini ortaya koymuştur. Bir kelimenin, girdiği bölgede kullanışına uyarak, zamanla yeni bir anlam kazanması da mümkündür.

E. İ R A N

Güneybatı Asya'nın İran yaylası denilen yüksek kesiminde oturan **Farslar**, beyaz (europid) ırkın İranlı kolundandır. Buraya, doğu Avrupa'dan M. Ö. II. bin içinde Aryalar göçü ile geldiler. İlkçağ boyunca, büyük bir devlet ve yüksek bir medeniyet meydana getirmişlerdi. VII. yüzyılda, Arap istilası sonunda İslâm kültürü çevresine girdiler. Daha öncelerde geniş münasebetlerde buldukları Türk boyları (çoğu Oğuzlar) XI. yüzyıl başlarından itibaren devamlı olmak üzere, İran yaylasına girmeye ve yerleşmeye başladı. Bunlar kısa zamanda siyasi hâkimiyeti ellerinde tutarak birçok devletler (Büyük Selçuklular, Hârizmşâhlar... Kaçarlar) kurmuşlardır. Farslar'ın kendi sayıları bugün 12 milyon kadardır. Eski Fars kültürü, şimdi İslâm kültürü içinde oldukça değişmiş ve yeni bir üslup kazanmıştır. Fars dili, Hind-Avrupa dil-âilesi'nin güneybatı kesimindedir. Diğer bazı diller ile, "İran dilleri" diye ayrı bir kol teşkil eder. Bu İran dilleri, birçok dil ve lehçeden meydana gelmektedir. Farsça başlıca üç devreye ayrılır: a) Eski farsça (Akamanşlar, M. Ö. 256 - M. S. 226), b) Orta farsça (buna "Pehlevi" de denir. Sasaniler, 226 - 700), c) Yeni farsça (İslâm çağı, VIII yüzyıldan sonra). Bu son devir farsçasında arapça ve türkçeden alınmış pek çok kelime vardır (18). Yine bu son devirde, arap yazısı - kullanılmaktadır. Yeni fars edebiyatı da, X. yüzyılda başlamıştır. VII. yüzyılda İslâmîği kabul eden Farslar, zaman-

la ayrı bir mezhebi (şilik) de benimsemişlerdir.

Farslar'ın, galiba bugün artık kullanılmayan, çalgıları arasında boru da bulunuyordu. Fars dili sözlüklerinde onun adını, hem "Borgu" ve hem de "Bori" şekillerinde bulduğumuza göre, bu çalgı çok eski bir zamanda alınmış ve uzun bir süre kullanılmıştır. Burada, her iki şekle ait bilgileri ayrı-ayrı sıralayalım :

Borgu :

1. Muhammed Hüseyin b. Halef Tebrizi, 1652 yılında tamamladığı farsçadan farsçaya değerli sözlüğü "Burhân-ı Kaati" da Borgu'yu, "içi boş bir boynuzdur ki, onu nefir gibi çalarlar" diye tarif etmiştir (19).

2. F. Steingass, farsçadan İngilizceye ünlü sözlüğünde, kelimeyi yanlış olarak "Burgho" şeklinde okuyor ve "a musical horn [musikide kullanılan boynuz]" anlamını veriyor (20).

3. Ziyâ Şükûn ise, farsçadan Türkçeye sözlüğünde aynı adı "Bergu" gibi yanlış okumaktadır. "İçi boş hayvan boynuzu, boru" diye tarif ettiği bu çalgı için Tüslü Azerî (Nüreddin Hamza, 1382-1462) den bu beyti de örnek almıştır (21).

"O taraftan borgu çalınırsa, bu taraftan kimse ses duymaz"

4. Yakın yıllarda fars dilinin büyük bir sözlüğünü hazırlayan Hasan Âmid, "Borgu" kelimesini, "bük, içi boş boynuz (şâkh) ki, ağız ile içine üfürerek ses çıkarırlar" açıklamasını yaptıktan sonra, Şirâzlı Hâfız (Şemseddin Muhammed, ölm. 1390)'dan şu beyti veriyor (22) :

"İçki getir! Aşık, kadından korkmaz, belki Sultan'ın borgusundan da."

Yukarıda verilen kaynaklarda kelimenin, bu eski şekilde bulunuşu, onun XIV. yüzyıldan önce farsçaya girdiğini ortaya koyuyor (23).

Bori :

F. Steingass, yukarıda anılan sözlüğünün ayrı bir maddesinde "Bûri" şeklini de vererek, "a trumpet, a hunting-horn [düz, uzun boru, av borusu]" diye açıklamıştır (24).

Buraya kadar derlenmiş bilgilerden, fars diline girmiş bulunan "Borgu, Bori" adlı çalgının, daha önce gözden geçirdiğimiz gibi madenden yapılmış düz uzun bo-

ru değil, hayvan boynuzundan eğri uzun boru olduğu anlaşılıyor. Bu nefes-sesli, nefir gibi uçundan üflenerek çalınmakta ve tek ses vermekte idi. Askeri ve tekye musikilerinde kullanılmış olmalıdır. Auguste Jaba, Edward William Lane ve Henry George Farmer, Borgu veya Borı kelimelelerini farsça kökten sanmaktadırlar ki, bunun yanlışlığı ortadadır (25).

Farslar'ın batı komşusu olan Kürtler,

(1) Bu yazıda sık kullanılacak eserler şöyle kısaltıldı :

Hause: Terms = Helen E. Hause: "Terms for Musical Instruments in the Sudanic Languages". Supplement to the Journal of the American Oriental Society. LXVIII. cilt (New Haven 1948).

Marcuse = Sibyl Marcuse: Musical Instruments, A Comprehensive Dictionary. London 1966.

Sachs = Curt Sachs: Real-lexikon der Musikinstrumente. 2. bs. New York 1964.

Sachs: Indiens = Curt Sachs: Die Musikinstrumente Indiens und Indonesiens. Berlin 1918.

Cachs: Instr. = Curt Sachs: The History of Musical Instruments. New York 1940.

(2) Bu hususta son görüş için bk. W. F. Albright - T.O. Lambdin: "The Evidence of Language". The Cambridge Ancient History. Cambridge 1966. 10, 33, ve orada gösterilen diğer araştırmalar.

(3) Sachs: Instr. 210 - 212; Marcuse. 73 b.

(4) Hindistan'da kurulan Türk devletleri için bk. Mübarek Gâlib: Hindistan'da Türk hükümdarları. İstanbul 1341.

(5) Sachs. 57 b, 64 b; Sachs: Instr. 228; Marcuse. 73 b.

(6) Sachs. 45 b, 57 b, 64 b; H. G. Farmer: "Bâk". EL

(7) Cachs: Indiens. 169, 170; Sachs: Instr. 228.

(8) Cachs: Indiens. 170.

(9) Buruga için bk. C. E. Day: The Music and Musical Instruments of Southern India and the Deccan. London 1891. 153 Sachs. 64 b; Encycl. Lavignac. I, 358; H. G. Farmer: "Bâk". EI; Marcuse. 74 a.

(10) Sachs: Indiens. 170; Sachs: Instr. 228; Sachs. 437 b; Marcuse. 53 a, 552 a.

(11) Rivers: The Todas. London 1906. 601; Sachs: Indiens. 142-143; Sachs. 62 b.

bugün İran, Irak ve Türkiye arasındaki bölgede yaşamaktadır. Onlar da beyaz (europid) ırkın İranlı kolundandır. Toplam sayıları 5 milyon kadardır. Fars kültür çevresi içinde bulunan kürçe, "İran dilleri" kolunun kuzeybatı kümesindedir. Birçok lehçe ve ağzı vardır. Bunlar arasında Irak'ta Süleymaniye yöresinde konuşulan başta gelir. Arapça ve türkçe'den pek çok kelime almıştır. (Gelecek sayıda bitecek)

(12) International Catalogue of Published Records of Folk Music. Ed. by K.P. Wachsmann. London 1960. Marcuse. 69-70.

(13) Sachs: Indiens. 142-143; Sachs. 62 a; Marcuse. 69 b.

(14) Sachs: Indiens. 143.

(15) Aeol deyimi, etno-müzikolojide, Greklerin rüzgâr tanrısı Aeolus'un adından alınmış olup, "rüzgâr esintisi ile kendiliğinden çalan çalgılar" a verilmektedir.

(16) Sachs: Indiens. Sachs. 63 a; Tobias Norlind: "Beitrag zur chinesischen Instrumentengeschichte". Svensk Tidskrift för musikforskning". XV. cilt (Stokholm 1933). Marcuse. 72 a.

(17) Henry Balfour: "Report on a Collection of Musical Instruments from the Siamese Malay States and Perak". Fasciculi Malayensis. Anthropology. Part IIa (Liverpool 1904). 16, 20; Sachs: Indiens. Sachs. 63 a; Marcuse. 72 a.

(18) M. Fuad Köprülü: Yeni Farişide Türk unsurları. TM, VII-VIII/I (1942). 1-16.

(19) Burhân-ı Kaatî. nr. Dr. Muhammed Mu'in. I. 2. bs. Tahran 1942 Ş. Bu sözlüğü türkçeye çeviren Mütercim Ahmed Asum Efendi İse, "Borgu: Türki'de tahrifile boru ta'bir ederler. Bakırdan ve piringden düzüp, mehterler çalarlar." diyor (Kitâbu Tibyan-ı Nâfi' der Terce-me-i Burhân-ı Kaatî. 1. bs. Mısır 1251 [1835]; 2. bs. Dersâdet 1268 [1852]).

(20) F. Steingass: A Comprehensive Persian-English Dictionary. 3. bs. London 1947.

(21) Ziyâ Şükûn: Farsça-Türkçe İlgat. İstanbul 1944.

(22) Hasan 'Amîd: Ferheng-i 'Amîd. Tahran 1337 Ş.

(23) Krg. M. F. Köprülü: Yeni Farişide Türk unsurları. 13. alt satır.

(24) F. Steingass: aynı esr. Ayrıca bk. M. F. Köprülü: aynı esr. 13. alt satır.

(25) H. G. Farmer: "Bâk". EI. Diğerlerinin eserleri için bk. aşağıda 26., 30. çıkımlar.

Prof. Hamid Araslı'nın Eseri :

Baku'da Basılan "Kitabi Dede-Korkud"

Yazan : Dr. KIRZIOĞLU M. Fahrettin

Bu da aydınlaşdırır ki, XV. esrde Azerbaycan'da Dede Korkud adı ile bağlı revayetler çok imiş. (s. 9).

2) 1638 de, Dağıstan - Şirvan arasındaki Demirkapı/Deband şehri gören Alman Elçisi Prof. Adam OLEARIUS ve ondan az sonra Şamak'ya gelen EVLIYA - CELEBİ, Dede - Korkud'un kabrinin Deband'de olduğunu ve halkın burayı ziyaret ettiklerini, yazmışlardır. "Deband-name'de de Korkud qebri'nin Deband'de olduğu, gösterilir.

Bütün bunlar aydınlaşdırır ki, Dede - Korkud adı, XV - XVII. esrlerde hele Azerbaycan'da canlı şekilde yaşamaş. (s. 9).

3) Azerbaycan halkı arasında, tekce adamların değil, hatta bütün eşyanın adlarının da Korkud tarafından koyulmuş olduğu barede revayet vardır. Bu revayetde deyilir ki, bütün şeylere ad koymuş Dede Korkud; sonradan derk etmişdir ki, dörd adı yanlış koymuştur; buna göre de aşağıdaki misraları söylemiştir :

Gelin'e ay(ı)ran dëmedim men Dede

Korkud,

Ayran'a doy(u)ran dëmedim men Dede

Korkud,

İgne'ye tiken dëmedim men Dede Korkud,

Tiken'e söken dëmedim men Dede Korkud.

Burada deyilir ki, gelin eve geldikten sonra, oğul'u ata-anadan ayırdığı için, ona "ayıran" adı koyulsa, düzgün olarmış. Ayran ise, "doyuran" adlanmalı imiş. İgne, tikiğinden, "tiken"; tiken ise, sökdüğü, cırdığı için, "söken" adlandırılmalı imiş.

Bu misraları (Tiflis'te Kafkasya Ummü Vâililiği Türkçe ve Farsça kâtibî şâir ve dram yazarı ünlü Mirze Fet(h)eli AK-HUNDOV da öz tertib ettiği (1857 Tiflis'te Lâtin esaslı) Elifba ile (halk arasından derlenmiş öteki manzum sözler arasında) yazdığından, aydın olur ki, Korkud hakkındaki bu revayet, XIX. esrde de çok meşhur imiş. (s. 9).

4) Her şeyden evvel qeyd etmek lâzımdır ki, Meherrem ERGİN, Vatî'an nüskhesinin Drezden nüskhesinden köçürül-müş zenn ettiğiiden, bu mühüm nüskheye o qeder de ehemmiyet vermir. Biz ise, her iki nüskhenin, üçüncü bir nüskhe'den kö-

Ankara'daki "Türk Dil Kurultayı" sıralarında resmi Sovyet davetlileri arasında görüp tanıdığımız Profesör "Hemid ARASLI", Kuzey - Azerbaycan'da Dede - Korkud Kitabı üzerinde çalışan biricik yetkili uzmandır. 1957 de VIII. Dil Kurultayı'nda Ankara'da "Dede - Korkud" üzerine bir bildiri sunan Profesör: BARTOLD'un bu kitabı Rusçaya tercümesinin 1894 Petersburg ve 1950 Baku neşirleri ile, Türkiye'de Kilisli Rifat Bey'in 1916 da eski harflerle ve Orhan Şaik GÖKYAY'ın 1938, Muharrem ERGİN'in 1958 neşirleri ve İtalyan Türkologu Ettore ROSSI'nin Vatikan Yazması ile Dresden nüshasının İtalyanca tercümesinden (1952) de istifade ederek, Kuzey - Azerbaycan'ın şimdiki yazısı ile 1962 de Baku'da "Azerbaycan Devlet Neşriyatı" olarak "Kitabi Dede Korkud" u çıkarmıştır. Metindeki yer ve kişi/hanedan adlarının okunuşu bir yana, öteki kelimeleri, resmi "Sovyet görüşü" ne uyarak şimdiki Azerbaycan ağzı ile yazmada, bol bol hata işlenmiştir. Bunlara kısaca işaretten sonra, Türkiyeli Türk aydınları için bilinmesi gerekli olan, Hamid ARASLI'nın 1962 baskılı Dede - Korkud Kitabı'nın Önsöz yerine yazılan başta (s. 5-10) "Kitabi Dede Korkud Hakkında" ki bölüm ile, en sondaki (s. 157-175) "Luget" bölümündeki bilgileri, kendi imlâsı üzerine nakletmeyi uygun bulduk (*).

*

1) "Burada elm alemine me'lum Dede Korkud dastanları'ndan, Drezden kitabhanasında olan Atalar sözleri'nden Topkapı'da tapılmış elyazmasındaki me'lumatlardan başka, Dede Korkud adı ile bağlı nesihatimiz fikirler de, (XV. Yüzyıl Azerbaycalı şâiri "Etai" nin "Leyli ve Mecnun" adlı eserinde) verilir :

Khoş dëmiş Korkud, tehemmül hoş durur,
Nëy-şeker tek qehri umak nuş durur,
Pişqedemler sözüñ eşitmek gerek,
Her ne kim pirlir dëmiş, étmek gerek.

(s. 8).

Yahud :
Dede Korkud söyledi ki, düşmenin,
Ölüsü ölse sevinmen kimsenin,
Nëce kim bu, cümle başlardan keçer,
Cümle alem hem bu şerbetden içer.

çürüldüğünü yeğin edirik. Buna göre de her iki nüskhe, tenqidi metnde beraber hukukla iştirak édir. Drezden nüskhesi'nin noksanlarını düzeltmekde, Vatikan nüskhesi, mühüm kömek édir. (s. 10).

5) **AYA**-Yiye, sâhib

Hâsâ ki bu bârigh-î âli
Bir den aya'sından ola khâli.

FUZÜLİ

AYA-Sapanın daş koyulan yeri.

AYRID-Ayrıc, yolların ayrıldığı yer.

AYTIŞMAK-Sözleşmek (şimdi: atışmak).

APIL-APIL-yürümek-Asta-asta (yavaş-yavaş) yürümek. (s. 158).

6) **BAYIMAK**-devletlenmek (zenginlemek).

BAZLAMAÇ-Sac üste bişen fetir.

BAN-EV-Hündür (yüksek) çadır.

BECID OLMAK-Celd olmak. Bu kelime, bugün de Bakü'da ve Şirvan'da éyini me'nada işlenir.

BEBEK-Körpe uşak. İndi, bebe şeklinde işlenir. (s. 159).

7) **BÉDOY**-Kharın at, cins at.

Mindim bédoy, yordum köhlen,
Sévdığım, sürbe'den teklen,
Sinemden yol salıp qeflen (kafileng),
Yarım, gétme bir dayan dur.

Aşık NECEF.

BINET-Minik (binik/binilecek).

BISEREK-Deve növ(nevi)lerindedir. (1212) de ölen Genceli Şâir Nizâmî'de de éyini me'nada işlenilmiştir.

BİTERLİ-Bitki, nebatat.

BOY-Te'rif, hékâye.

BOY-Qebile.

BOZLAMAK-Devenin böğürmesi, sesle ağlamak.

Héç insafa gelmez biinsaf sarvan
(sârbân),

Sarvan çeker, maya bozlar, ne géder.

Tufanganlı ABBAS.

BOZLATMAK-Çığirtmak.

BOLAY KI-Ola bilsin ki (olabilir ki).

BÖRK-Papak. (s. 160).

8) **BULAGÖR**-Tapgınan (buluver).

Onu bulagör, ne yerde kim var,

Désen varar ona, kanda kim var.

KHETAİ.

KAVAT OĞLU KAVAT-Ebleh oğlu me'nasma işlenilir.

KAYTABAN-Develerin saklandığı (beslenip barındığı) yer.

KANRILIB BAKMAK-Dönüp bakmak. Başım çigin (omuz) üzerinden dönderib bakmak.

KARA KIYMA GÖZ-Kara süzgün göz.

KARA PUŞARIK-Kara duman (sis). (s. 161).

9) **KARU**-Bilek.

KILAVUZ-Beledçi. Bu kelmeni (Genceli) Nizâmî de éyini me'nada işledir.

KIRIM (Karım)-Mukabil.

KOPUZ-Qedim ozanların çaldığı musiki âleti.

Bildi mutrib ki, nedir hâl, götürdü kopuz'un
Bezmden çekdi ayağım surâhiyy ü sebû.

FUZÜLİ.

KULAN-Çöl (yaban) eşşegi.

KULUN-At balası (yavrusu).

KURUMSU-Yağlı kara.

KURUMSU-Höpük.

QENARE-Kesilmiş koyunu soymak meqsedi ile asmak üçün istifade olunan çengel.

DAVLUMBAZ-Tolamaz, (rusça) salavej.

DAN-DANIŞIK-Sovda (sevda)laşmak. (s. 162).

10) **DEK DİNLEMEK**-Kulak falına çıkmak.

DEMİRKAPI DÉR BEND-Dér bend şeheri.

Demirkapı Dér bend eceb tamaşa,

Batıb gözelleri ala, kumaşa.

KÖROĞLU.

DEPRE ÇALMAK-Tepeden vurmak.

DOVLET (Devlet)-Bekht, tale.

DOVLETİN TEPDİ-Bekhtin getirdi.

DOLAMA BEŞİK-Nenni.

DOLAMAÇ-Dolama yol, eğri . büğrü çarpaşık yol.

DON-Géyim.

DÖLBEND-Çalma (boyuna bağlanan kumaş).

DUŞAK-At ayağına vurulan bukhov (bukağı). (s. 163).

11) **DÜP-TÜP**, ordunun merkezi.

EVREN-Qehreman.

EDÜK-Çekme(çizme).

ENİK-İt, şir (arslan), canavar (kurt) balası (yavrusu). (s. 164).

12) **YAVUK**-Yakın (s. 165).

YAVUKLU-Nişanlı.

YAVUZ-Acıklı.

YALAB-YALAB-Parıl-parıl ışldamak.

YAPINMAK-Kalkhanı başına tutmak.

YARÇIMASIN-Yarımının sözü ile birlikte işlenir. Arzusuna yétmesin me'nasındadır.

YAŞMAK-Köçeri (göçebe) kadınların örpekle (tül başörtüsü ile) çene ve ağızlarını gizletmeleri. (s. 166).

13) **YAŞMAKLANMAK**-Örtünmek.

YAŞIRMAK-Gizlemek.

Kul, şehinden, é(y)liyen cürmü yaşırmak,

ne reva?

Efv kıl éylemişem çokh galet ü sehv ü

khetâ.

Ağamesih ŞİRVANİ

YÉLEK-Kenar.

YÉLEKLİ-Pérli.

YÉLEKLİ OKH-Pérli okh.

Eyledi éşşın meni kalkhan melâmet

tirine,

Ey gözü, kaşı yélekli şehriyarım,

kandasan?

NESİMİ.

YÉLETME-Saz (bağlama) da çalınan bir hava adıdır.

YÜM VERMEK-Khéyir dua vérmek.

YÜKLET-Yük héyvanı. (s. 167).

14) **KEPENEK**-Yapıncı.

KİRİMEK-Sâkit olmak, danışmamak (susmak).

Aman vezir, birce kirit ağları,

Eğle kécaveni yarı göreyim.

Tufanganlı ABBAS. (s. 168).

15) **MERE** (Mire)-Ede, éy oğlan me'nasında işlenilir. "Kitabi Dede Korkud" dan başka yerde hele ki tesadüf olunmayıdır (halbuki, Kars-Erzurum ve çevresinde "Bire oğul", "bire yavrum", "bire ana", "bire adam" deyimleri başındaki sözden ibarettir).

NİĞARLI-Bézekli, kınalı (kınalı).

OZAN-Aşık.

Kızım, kızım kızana,
Kızımı verrem ozan'a,
Ozan, akhça kazana,
Kızım géye, bézene!

Evime ozan getirmişem,
Pergâr pozan getirmişem,
Gündüz olan işleri,
Géceler yazan getirmişem.

(Halk Deyimleri). (s. 169).

16) **PIRLAMAK**-Kuş kimi uçmak.

PUSARIK-Çén (sis), duman (bu yüzden, Köroğlu'nun yurduna Azerbancan'da, "Çamlıbel" değil, "Çenli-Bé" = Sisli-bel denilmektedir).

PUTA/BUTA-Nişan, hedef.

Kaşı kâman, gönlüm onun buta'sş,
Kati-yay çekilir kollara doğru.

(Aşık) KURBANİ.

SAVAŞ-Vuruş (muharebe).

Méydanda açıp savaşı,
Düz éyleyib dağı, daşı,
Kancırğa'dan (terkiden) kanlı başı,
Dögüş'de asdığın var mı?

KÖROĞLU

SAKINMAK-Özünü gözlemek, çekinmek.

Yandı:ripsan bizi, yan geze-geze,
Sakın seğrakıp'dan (eg-Raqib'den),
gellersen göze. **Aşık ELİ (Ali). (s. 170).**

17) **SAĞDIŞ**-Toy gécisi (güveği) oğlanın sağ tarafında oturan yoldaş.

SEYRİMEK-Kuş ve toyuğ(tavuğ)un okuması.

SEKMEK-Kuşun uçuşu, atın yorga yerişi (yürüşü).

O néce kuş idi, kayada seker,
Kaynağı (pençesi) neşterdi(r), kanım töker.

Kheste KASIM.

SEKSENMEK-Diksilmek.

Ger saçın fikrinde bir dem olsa miskin

Kişveri,

Seksen'ip, gûya girer koynuna yılan her

gége.

KIŞVERİ.

SEKHT-Farsça berk demektir. Sekht olmak, (Genceli) NİZÂMÎ'de de pert olmak, esebileşmek me'nasında işlenilir.

SERPMEK-Büdrelemek (sürçmek, ayağı kaymak). (s. 171).

- 18) SÜGLÜK-Şiş, kâbab şişi.
TATER-Yabancı adam.
TEBSERMEK-Köpüklenmek.
TEPEL-Alnında kaşka olan heyvan.
TENEF-Çadır ipi.
TOZ-Yayın qebzesi.
TUGULGA-Debilge.
TORAGAY-Kuş adır, tolaggayı.
TUŞ OLMAK-Rast gelmek.
TÜP-Ordu merkezi.

Alıp piyaleni, içek sâğı'dan,
Korkhmaram her y'eten kanı yağ'dan,
Hoy d'eyende ağır tüpler dağıdan,
Khan Eyyavz'im bugün yanımda gerek.
KÖROĞLU.

UD-Heya.

UDLU-Heyalı, utancağ; utanmak sözü buradandır. (s. 172).

- 19) ULALMAK-Böyümeğ.
ÜN URMAK-Seslenmek.
KHOYRAT-Khoryad.

Khoryad eli değıdi, teğayir oldu.
Tufarganlı **ABBAS.**

Bir söz d'edim, yarım incindi menden,
Khoryad saldı meni ay-(y)üzden,
üzden.
Aşık **HÜSEYİN.** (s. 173)

- 20) ÇEVİK-Celd.
ÇELBİR-Kantarga (at yuları).
ÇETÜK-Pişik (kedi).
ÇÖNGE-Çökük, çöngelmiş.
ÇILASUN-İgid, qehreman.
CÜBBE-Üstden g'eyilen kolsuz paltar (elbise). (s. 174).

- 21) ŞAKAK-Yanak.
ŞAMI GÜNLÜK-Çadır.
ŞEŞMEK-Açmak, çözmek.
ŞÜLEN-Böyük konaklık (ziyafet).

Min-birim atlana, min-birim düşe (ine),
Ögecim, erkeğim çekile şiş'e(keplüğa),
Meclisim kurula, şülen'im bişe,
Akhan Araz kimi, s'el yağım ola.

"Seyyad ve Seded" Dastanı.

(*)İnce seslerde (KA) sesini belirtmek için (Q/q) harfini kullanıyoruz. Elçi, eşik ve yer sözlerinde e-i arası sesi de e ile gösteriyoruz.

Bize gelen KİTAPLAR

● Cahit ÖZTELLİ : "Koroğlu ve Daloğlu". Hayatı, sanatı ve şiirleri. Varlık Türk Klâsikleri: 11. Üçüncü basılış. 16,5 X 12 Cm. boyunda, 112 sayfa, 3 lira.

● James KRÜSS - Vedat UÇUK : "Kartalla Güvercin". Hikâyeler. Varlık Büyük Çocuk Kitapları: 28. 16,5 X 12 boyunda, 64 sayfa, 2 lira.

● Şemsi Yastıman Sazevi : "Türkten Türküler". Üçüncü baskı. Cahit Öztelli'nin türkü hakkındaki geniş bir önsözü ve 27 türkünün notası ve sözleri. 24 X 17 boyunda, 64 sayfa, 4 lira.

● Şemsi Yastıman Sazevi : "Sazdan Düzenler". İkinci baskı. Divan sazı, bağlama ve cura düzeni hakkında bilgiler. 24 X 17 boyunda, 16 sayfa, 4 lira.

● Türk Dil Kurumu : "Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten 1970". Müdür: Ağâh Sırrı Levend, Yazı Kurulu: Hasan Eren, Sadettin Buluç, Caferoğlu, Eckmann, Levend, Olgun, İz, Göğüş, Alpaya, Kut (Alpay), Kavcar, Dilâçar, Erimer ve Başkan'ın yazıları. TDK Yayınları: 319. 24 X 16,5 boyunda, 277 sayfa, 35 lira.

● Redhouse Yayınevi: "Türkiye (Turkey)". 1971 yılı takvim - ajandası. Sipariş P. K. 142, İstanbul. Resimli, 58 yaprak, yaprakların bir tarafı Gültekin Çizgen'in çektiği fotoğraflara, bir tarafı hafalık takvim tablosuna ayrılmış. Türkçe - İngilizce. Renkli kapaklı, 22 X 15 boyunda, 20 lira.

● Kurt SCHILLING - Nihal ÖNOL : "Toplumsal Düşünce Tarihi". Varlık Faydalı Kitaplar: 108. 16,5 X 12 boyunda, 392 sayfa, 10 lira.

● Yasunari KAWABATA - Samih TIRYAKIOĞLU: "Uykuda Sevilen Kızlar". Roman. Yazar 1968 Nobel armağanını kazanmıştır. Varlık Büyük Eserler Kitablığı: 195. 16,5 X 12 boyunda, 160 sayfa, 6 lira.

● Kenneth BOULDING - Erol GÜNGÖR : "Yirminci Asrın Mânası". Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. 1000 Temel Eser: 6. İkinci Basılış. 20 X 14 boyunda, 192 sayfa, 5 lira.

Kırzioğlu M. Fahrettin'e Cevap :

Şeyh Şamil Adlı Oyun

YA DA BİR YAZARIN FOBİSİ

Yazan : Neş'e AKUZUM

Kars'tan yetişen değerli bilim adamı F. Kırzioğlu'nun Türk folklorunun bazı konularında saplantıları var. Özellikle Kafkasya'dan gelen Türklerin değerleri söz konusu olduğunda Sayın Kırzioğlu'nun hırçınlaştığını görüyoruz. Bizim amacımız hem karanlık gibi görünen bu konuyu aydınlatmak, hem de sayın hemşehrimizi bu saplantıdan kurtarmaktır.

Sayın Kırzioğlu birçok defa bu konuya değinmiş, en sonunda 1967-yılında Ankara'da yapılan "Ankara Halk Oyunları Festivali" nde jüriye verdiği takrirle "Trampetli, akordeonlu Türk Takımı Kars'ı temsil edemez." gerekçesini ileriye sürmüştü. Jüri başkanı Sayın İhsan Hınçer de çok uzun bilimsel tartışmalara yol açabilecek bu konuyu gündeme almamıştı.

Sayın Kırzioğlu'nun "takrir" i Türk Folklor Araştırmaları'nın 256 No., Kasım 1970 sayısında çıktı. Konuya bir Kars'lı olarak yabancı kalamazdık. Amacımız Sayın Kırzioğlu'nu ve diğer ilgilileri kesin bir yargıya ulaştırmaktır.

Kırzioğlu bu seferki yazısında şöyle bir cümleden hareket ediyor : "Kars ili 1926 Tiflis Askeri manevralarından beri Bolşevik Rusların iddia ettikleri gibi, ne Kafkasya'dandır, ne de Azerbaycan toprağında sayılır." Bu gereksiz hatırlatma neden konulmuş? Cevap vermek zor. Yazar, bu cümleyi saplantısını oluşturan fobiyle söyleyivermiş olacak.

Bu arada şunu belirtelim: Kars'ın nüfusu 65 bin değil, 700 bindir. Köy sayısı ise aynı şekilde 765 değil, 784'tür. Bir folklorcu herşeyden önce çevresini fevkalâde tanıyan insan olmalıdır.

Şimdi döneлим konuya ve açıkça, madeler halinde ortaya koyalım :

I — KIYAFET :

Sayın Kırzioğlu nedense Kars kıyafetine (ki bu Kafkas Türklerinin de kıyafetidir) ısrarla "kazak kılığı" diyor.

"Dağıstan ve Dağıstanlılar" adlı kitabının 219. sayfasında Şerafettin Arel şöyle diyor: "Kıyafetleri de mütenasip vücutlarına uygundur. Bu kıyafet Kafkasya'ya

has olan kıyafetin son derece incelmış ve güzelleşmiş olan zarif bir şeklidir. Çizmeler hariç olmak üzere hepsi de kendileri tarafından evde dokunup dikilen bu kıyafet serpuş olarak bir Kalpak ile içte dik yakalı, ipek kordon düğmeli cepken, üzerinde uzun etekli, göğsü fişekliki çuha, bacaklarında ince kumaştan mamül dar, fakat serbest, harekete elverişli bir pantolonla, ayaklarında hafif ve yumuşak bir çizmeden ibarettir."

Cümlede özetlenen kıyafet Kars ekibinin de kıyafetidir. Gürcü kaynakları dahi Rusların Türk kavimlerini şaşırtdmak için Türk kıyafetini Kazaklara giydirdiklerini yazar. Tarih diyor ki: 18. yüzyılda Ruslar güneye doğru inmeğe başladı. Çuhalar giymiş Kafkasya'nın Kuzey elemanları Çerkezlerle karşılaştılar. Bunların kıyafetine "Çerkezka" dediler. Ruslar daha sonra bu kıyafeti Kazaklara resmi kıyafet olarak kabul ettiler ise bunun vebalı kıyafeti taklit edilen Kafkasya Türklerinde olmamak gerekir.

Kaynak zikretmeğe fazlaca meraklı olan Sayın Kırzioğlu'na General İsmail Berkok'un "Tarihte Kafkasya" adlı kitabının 311. sayfasından şu satırları sunalım: "Fakat Kazaklar az zamanda kılık - kıyafet ve hayat, iskân şartları itibariyle Kafkaslığa temessül ve asil hayatlarına rücu etmişlerdir." Bir tarih doktoru olarak, Kazakların ırkı, siyasi, ve etnoğrafik gerçeklerini bilen sayın Kırzioğlu'na bu satırlar çok şey söyler sanıyoruz.

Aktes Nimet Kurat'ın "Rusya Tarihi" adlı değerli araştırmasında Kafkas ve daha ilerisi Asya kavimleri arasındaki etkilenmeyi Sayın Kırzioğlu'dan daha insafli ve daha gerçekçi ölçüler içinde buluruz. "Giyim hususunda bilhassa Rus yüksek tabakası olmak üzere Türk tesirinin kuvvetli olduğunu görüyoruz. Knezlerin ve Boyarların elbiseleri Türk (Tatar) Mirzalarının benzerdi. Sirmalı, işlemeli, çok renkli, geniş ve uzun elbiseler, kaftan, kalpak, kuşak, başlık, başmak gibi Rusçaya giren kelimeler bunu açıkça gösterir." Kars-oyun ekibinin kıyafeti budur.